

HOE gevoelig het onderwerp wel ligt, bewijzen recente gebeurtenissen. Ohran Pamuk, de Turkse Nobelprijswinnaar literatuur 2006, werd bedreigd met gevangenisstraf wegens belediging van de Turkse natie, omdat hij zich had uitgelaten over de Armeense genocide. In januari laatst werd de Turks-Armeense journalist Hrant Dink vanwege dezelfde beschuldiging koudweg omgebracht door radicale Turkse nationalist. Geregeld programma's van Turkse televisie debatten en documentaires met telkens dezelfde bedoeling, de aantijgingen weerleggen. Volgens Ankara betrof het eertijds een burgeroorlog waarin Armeniërs zowel als Turken het leven lieten. Eerst even de feiten op een rij. Toen het toenmalige Ottomaanse Rijk in 1914 de Eerste Wereldoorlog instapte, zag de Armeense bevolking haar kans schoon om in het oosten van Anatolië een eigen staat uit te roepen. Daarop besloot de regering van de zogeheten Jonge Turken de hele Armeense bevolking uit het oorlogsgebied te laten deporteren naar de Syrische woestijn.

Bij deze dodentochten lieten honderdduizenden het leven. Een heuse vervolging was het, compleet met moordpartijen, verkrachtingen en foltering van mannen, vrouwen en kinderen. Algemeen wordt aangenomen dat in 1915 en 1916 ongeveer een miljoen Armeniërs het leven lieten.

Opzettelijk?

De controverse gaat over de vraag of alle doden pasten in een opzettelijke strategie, dus of er sprake was van een geplande volkerenmoord - genocide. Deze term dateert eigenlijk uit 1944, toen een joods-Amerikaanse hoogleraar ermee de wandaden van de nazi's tegen de joden bestempelde. Het oorlogstribunaal van Nuremberg berechtte in 1949 de nazikopstukken wegens misdaden tegen de menselijkheid, waarop enkele jaren later de Verenigde Naties een conventie stemde ter bestrijding en voorkoming van genociden.

Maar wat is een genocide? Centrale punt in de definitie is de intentie om een welbepaalde bevolkingsgroep (etnisch, raciaal, religieus) te vernietigen door de leden te vermoorden, in omstandigheden te brengen waar zij van ontbering omkomen (bijvoorbeeld in concentratiekampen of tijdens dodenmarsen), systematisch geboortes te voorkomen of de kinderen uit deze groep te bestemmen voor 'heropvoeding'. Vandaag erkennen de Verenigde Naties drie historische vergripen als genocide: de uitroeiing van joden en zigeuners door de nazi's, de moordpartijen op de Tutsi's in Rwanda in 1994, en dus ook de Armeense genocide.

Over het statuut van andere misdaden bestaat discussie. Pleegden bijvoorbeeld de Cambodjaanse Rode Khmers in de jaren 1970 een genocide op hun eigen volk (1,5 miljoen doden)? Of is de uithongering van de Oekraïners (vier miljoen doden) door

Voor Armeniërs (hier bij het gedachtenismonument) is erkenning van de genocide een erezaak. © Corbis

Erkenning Armeense genocide blijft twistappel

Na tal van andere landen besliste een commissie van het Amerikaanse Congres onlangs de Armeense genocide als dusdanig te erkennen, en dat zeer tegen de zin van Turkije.

Ankara geeft grif toe dat Turkse soldaten tijdens de jaren 1915-1916 honderdduizenden Armeniërs ombrachten, maar weigert de term genocide (volkerenmoord) in de mond te nemen. Waarom ligt dat zo gevoelig?

Erik De Smet

Netelig verleden

Stalin in 1932 als genocide te beschouwen? Hoe moeilijk de toepassing van de omschrijving 'volkerenmoord' wel is, bleek tijdens het Internationaal Joegoslaviëtribunaal, dat de slachtpartij in het Bosnische Srebrenica (1995) als 'genocidaal' bestempelde. De Servische autoriteiten ontkennen evenwel dat er sprake was van een vooropgezet plan. De tot heden voortvluchtige verantwoordelijken zullen evenwel toch voor volkerenmoord moeten terechtstaan.

Rookgordijn

Wat betreft de Armeense kwestie beweert de Turkse overheid dat er geen aantoonbare band bestond tussen de Ottomaanse regering en de moordenaars. Armeniërs stellen dan weer dat daarvoor wel degelijk bewijzen bestaan of tenminste bestonden. Opvallend is dat eertijds Duitse waarnemers, toen de bondgenoten van het Ottomaanse Rijk, de Osmaanse machthebbers wel

degelijk van volkerenmoord beschuldigen.

Volgens de Nederlandse historicus Erik Zürcher, groot kenner van de Turkse geschiedenis, is het hoogstwaarschijnlijk dat niet de Ottomaanse overheid plannen maakte met de uitroeiing van de Armeniërs hun eigen 'oosterse kwestie' voor eens en voor altijd wilde oplossen. De deportaties waren het rookgordijn voor de moordpartijen.

Voor de kleine ex-Sovjetstaat Armenië en de omvangrijke Armeense gemeenschap in het buitenland is de wereldwijde erkenning van de genocide een erezaak. Vorig jaar stemde het Franse parlement als eerste een wet waardoor de ontkening van de Armeense volkerenmoord alvast in Frankrijk evenzeer strafbaar is als de ontkening van de shoah.

Dat viel heel slecht in Turkije, omdat de ideologie van de Turkse staat uitgerekend in de periode

van de Armeense genocide vorm kreeg. De opvattingen van de Jonge Turken zijn in wezen de grondbeginselen van de huidige Turkse staat. Het verdrag van Sèvres uit 1920 keurde de oprichting van een Armeense staat in Anatolië goed, maar het was de Turkse 'vader des vaderlands' Atatürk die het verdrag naast zich neerlegde. Ook vreesde de Turkse regering dat bij een erkenning als genocide vele uitgeweken Armeniërs een schadevergoeding zullen eisen van de staat, net zoals joden dat deden tegenover het naoorlogse Duitsland.

Armeniërs verwijzen naar een uitspraak van... Adolf Hitler. 'Wie herinnert zich nog de uitroeiing van de Armeniërs?', zou die ooit schamper hebben geopperd, toen ondergeschikten de jodenvervolgging aankartten.

Volgens historici gespecialiseerd in volkerenmoorden is de ontkening van de Armeense genocide het resultaat van een propaganda die eigenlijk de morele last van de misdaden wil uitgoten.

Vervolg van bladzijde 5

Aangezien ze meestal stukwerk moesten leveren, beschikten de hardwerkende koelies over flink wat vrije tijd. Die vulden ze gretig met theedrinken en het voorzien in de eigen behoefte, maar durfden ze ook wel eens te besteden aan China's nationale sport: gokken. De Britse overheid organiseerde zowaar een spaarbank, die meteen het 'overschot' van het maandloon bijhield en de hele som pas na de terugkeer in China uitbetaalde. Helaas bleken de noeste spaarders achteraf bedod door de galopperende muntontwaardiging.

In Reningelst valt het op dat vier graven dezelfde sterfdatum dragen: 12 april 1918. Pastoor Van Walleghem, die als enige achterbleef terwijl zijn parochianen uit Dikkebus werden geëvacueerd, noteert in zijn dagboek (met overigens nog veel meer waardevolle informatie over hoe de ontmoeting tussen Oost en West in de Westhoek verliep): 'Wij vernemen dat deze nacht een bom gesmeten werd in het Chineesch kamp op de hoeve van de kinders Verhaege. Tien mannen wierden gedood en wel dertig gekwetst.' Ondanks hun contract had de oorlog deze koelies ingehaald. Behoorden de vier in Reningelst tot de slachtoffers?

Spaanse griep

Ook opvallend: nummer 32289 vond zichtbaar de dood op 26 mei 1919, dus lang na de wapenstilstand. Philip Vanhaelemeersch: 'Van de 116 gekende Chinese slachtoffers in de Ieperboog kwamen 64 om na het einde van de oorlog. De koelies in Lijssenthoek bezweken wellicht aan de Spaanse griep, maar de meeste lieten vermoedelijk het leven bij ongelukken tijdens hun laatste taak: het opgraven van stoffelijke overschotten en het ruimen van de slagvelden. Gelet op de in de Chinese cultuur ingebakken afkeer voor de dood, was dat zowat het meest weerzinwekkende waarvoor je deze mensen kon inzetten. Ze verdien dan ook een monument.'

Waar dat gedenkteken dan zou kunnen verrijzen? Poperinge zou een toepasselijke plek zijn. Hier rust alvast Wang Chunchi, koelie 44735. Deze Chinese arbeidskracht geniet de bedenkelijke faam de laatste persoon te zijn die de Britten aan het westelijke front fusilleerden. Hij moest zijn faliekant afgelopen poging een uitstaande speelgeld te innen, bekopen met de dood.

In het onvolprezen In Flanders Fields Museum in Ieper kunt u van 1 mei tot 7 september 2008 naar de tijdelijke tentoonstelling *Mens Cultuur Oorlog*, een panoramische schets van de verschillende volksgroepen, nationaliteiten en culturen die tijdens Wereldoorlog I opdoken in de Westhoek. Van Inuit en Sioux over Marokkaan en Botswana tot Chinees en Maori - de hele bonte verscheidenheid komt aan bod. Meer weten? Surfen naar www.inflandersfields.be of bel len naar 057/23.92.20.